

BÚZA IMRE

„ARANY FELHŐ”

VERSELEMZÉSEK ÉS TANULMÁNYOK

2018

ELŐSZÓ

Ez a kötet kilenc írást tartalmaz, amelyből hat verselemzés, három pedig tanulmány. Válogatott írások négy évtized terméséből az elemző ízléséhez igazodva, amely nem sokat változott az eltelt évek, évtizedek során. Így a szemlélet egységesnek mondható, alig kellett hozzányúlnom – s akkor is inkább stilisztikailag, mint tartalmilag – a régebbi szövegekhez. Egy kakukktójas is található az írások között, ami nem irodalommal, hanem másik tartós szenvedéllyel, a porcelánnal foglalkozik, de nem akartam kihagyni, mert éppoly kedves számomra, mint a versek. Nincs is lényegi különbség köztük, hangnemükben is hasonlóak. A valóság és a költészet néha fedi egymást, ugyanúgy közelíthetünk mindkettőhöz. De meglehet, hogy mi magunk vagyunk ez a közelítés, mert eggyé válunk a tárggyal írás közben, s a hasonlóság onnan ered.

A hat verselemzés közül három Tóth Árpáddal és három József Attilával foglalkozik. Ezek, a *Kiáltozás* kivételével, az utóbbi években íródtak ugyan, de egy régi szándékot valósítanak meg: szinte a kezdetektől fogva szerettem volna hozzászólni az itt szereplő művekhez, elmondani azokat a gondolatokat, amiket felébresztettek egykor bennem. Átadni másoknak, hátha ezzel is segítem a versek megértését, csodálatát.

Hiszen ebben a felgyorsult világban, ha nem hívják fel a figyelmünket, hajlamosak vagyunk a csodák mellett elrohanni.

A verselemzés műfajának különös módszertana van, mert ahány vers, annyiféle módon lehet és érdemes a műveket analizálni. Nincs egyértelműen alkalmazható recept arra vonatkozóan, hogy milyen a jó verselemzés, és mit kell tartalmaznia egy ilyen írásnak. Még a leghitelesebb verselemzők sem alkalmazzák kétszer ugyanazt a módszert két különböző vers esetében, mert minden versnek más-más aurája van. A költeményeket a maguk természete szerint kell megvizsgálnunk: ami különleges, arra fel kell hívni a figyelmet, ami viszont nem meghatározó a versben, attól el kell tekinteni, fenntartva, hogy egy másik műben épp az kerül majd előtérbe. Van, ami az alaktanával, a hangzásával bővöl el, van, ami az eredeti gondolataival, igazságkeresésével hívja fel magára a figyelmet, és akad, ami a háttértörténetével, tisztességével nyűgöz le. De mindenképp úgy tanít, hogy közben szórakoztat.

A három hosszabb tanulmány közül időrendben Arany János *Vojtina ars poétikája* című versének elemzése készült el legkorábban, ami tulajdonképpen egy szemináriumi dolgozat ezerkilencszázhetvenkilencből. Ez az írás már tartalmazza későbbi elemzéseim jellegzetes vonásait: a tárgyra hangolódva szerettem és szeretek különböző irodalomelméleti és esztétikai szempontokhoz kapcsolódni, körítést adni a mondandónak, mielőtt szemügyre venném magát az alkotást. Arany mindig is a leghálásabb téma volt, hiszen a legszilárdabb állócsillag ő a magyar költészet egén. Semmilyen társadalmi változás nem tudta kikezdeni életművét, minden korban feltétel nélkül el lehetett fogadni írásait. Így igazán könnyű volt úgy írni róla, hogy az negyven év múlva is helytálló legyen. A témaválasztásban, ami minden szemeszter idején szokás volt akkoriban, Arany személye mellett leginkább az irodalomelméleti kalandozás, az összehasonlítások lehetősége vonzott. Három-négy

TÓTH ÁRPÁD: ARANY FELHŐ

Arany felhő az égen,
Hova száll, hova száll?
Fekszem az esti réten,
A fűvön, a setéten,
Hallgat a táj.

Arany felhő az égen
Tova száll, tova száll,
Egy szív az esti réten,
A fűvön, a setéten,
Hallgatva fáj.

Tóth Árpád ezt a miniatűr verset 1919-ben írta, és harmadik verseskötetében, az 1922-ben megjelenő *Az öröm illamban* is elhelyezte. Terjedelmére nézve a kötet legrövidebb műve, rokona a korai, 1908-ban született *Meddő órámak* vagy Verlaine közismert remekének, az *Őszi chansomak*. Tartalmi szempontból is sok hasonlóság fedezhető fel az ilyen versekben: egy hangulat, egy sóhajnyi életérzés jut kifejezésre bennük, az ember és a táj kapcsolata, melyben az odakint és az idebent szoros egységet alkot, egymásnak vetületei. Ebben az együttlékezésben az ember a múlandóságot, a világ pedig az állandóságot képviseli. Egymáshoz való viszonyulásukban törvényszerű, hogy az *érzéketlen* tér és idő mindig túléli az önsajnálatra hajlamos, *érző* embert.

A vers motívumai fellelhetők Tóth Árpád más verseiben is; a fűben hanyatt fekvő, ábrándozó ember legismertebb példája az *Elégia egy rekettyebokorhoz* című költeményben található:

Elnyúlok a hegyen, hanyatt, a fűben fekve,
S tömött arany diszét fejem fölé lehajtja
A csónakos virágú, karcsú, szelíd rekettye

A felhő-motívum pedig már az 1907-es *Notturno*ban is jelen van:

Az égen felhők szállnak, szomorúak,
Nehéz párájú, sápadt, bús rajok.

Az Arany felhő című költemény mindössze tíz rövid sorból áll, szótagszámot tekintve egyaránt 7-6-7-7-4 a két hasonló versszak képlete. A rímképletük a-b-a-a-b, vagyis a hétszótagú sorok csengenek össze egymással, míg a hatszótagú sorok a négyszótagúakkal alkotnak rímpárt. Ölekező rímszerkezetet láthatunk egy rímes kezdősorral kibővítve a szabványos képletet. Tóth Árpád kedvelte az ötsoros strófákat, egyik legismeretebb verse, a *Körúti hajnal* is ilyen formában íródott. A négy- és hatszótagú sorok kivétel nélkül csak veláris magánhangzókat tartalmaznak (o, a, á), míg a hétszótagúakban a palatálisok dominálnak (e, é, i, í, ő, ű) néhány veláris mellett. A váltakozás élénkítő hatást biztosít a vers számára. A két hasonló versszak miatt az egymásnak felelgető sorok önrímmel kapcsolódnak össze; valós, versszakok közti rím csak az utolsó sorok *táj* és *fáj* szava révén van.

A költemény egy kérdő és két kijelentő mondatot tartalmaz. A kijelentő mondatok felfoghatók a versben fölvetett kérdés válaszának, az első mondat egy negatív válasznak a *ballgat* ige jelenléte miatt, a második mondat az idő múlását, az ember ellene irányuló tehetetlenségét érzékelteti. Benne a *tova* határozószó a *tovább* szavunk visszaképzett alakja. A *tova* alak egyaránt jelent időbeli és térbeli távolodást. Kulcsfontosságú a vers értelmezésében, hogy a két versszakot egymás mellett kell olvasnunk, vagyis az első versszak kérdésfeltevésére a második